

службової підготовки працівників міліції, у тому числі щодо підвищення рівня їх правової освіти, практичних навичок правозастосовчої та організаційно-розпорядчої діяльності.

Проаналізовані нормативно-правові акти стосовно організаційно-правового забезпечення виховної роботи в ОВС свідчать про те, що основою виховної роботи МВС України є система загальнодержавних та відомчих нормативно-правових актів. У зв'язку з цим їх доцільно об'єднати у зовнішні (загальнодержавні) та внутрішні (відомчі) правові акти. В усіх нормативно-правових актах МВС України акцентується увага на комплексному характері виховної роботи. Виділено правове, моральне, фізичне та естетичне виховання (зокрема, ст. 5 Закону України «Про міліцію»; Правила поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України, затверджені Наказом МВС України від 22 лютого 2012 року № 155 тощо). Як правило, чимало проаналізованих правових норм мають імперативний характер.

Організаційні форми виховної роботи з особовим складом мають багато спільного та пов'язані між собою. Тому доцільно деякі з них об'єднати з метою уникнення дублювання повноважень, а саме, виділити серед перерахованого переліку напрями: наставництво; підвищення ефективності нормативно-правового забезпечення соціально-гуманітарної підготовки та індивідуальної роботи з особовим складом; нормативно-правові умови ефективності застосування заохочень та стягнень особового складу; правова робота з населенням.

З метою вдосконалення нормативно-правового забезпечення виховної роботи в ОВС вважаємо за доцільне: на законодавчому рівні прискорити прийняття відповідних концептуальних положень у нормативно-правових актах, які стосуються виховання, оскільки чимало їх сьогодні втратили чинність; на рівні вищого навчального закладу МВС України залучати інститути громадянського суспільства до реалізації напрямів виховної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 р. : за станом на 16 травня 2013 р. N 245-VII (245-18) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. : за станом на 19 вересня 2013 р. N 586-VII // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Про освіту : Закон України № 1060-XII від 23 травня 1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 34. – Ст. 451.
4. Про вищу освіту: Закон України від 17 січня 2002 р. : за станом на 16 жовтня N 5460-VI (5460-17) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 20. – Ст. 134.
5. Про мови в Українській РСР: Закон України від 28 жовтня 1989 р. : за станом на 6 березня 2003 р. N 594-IV (594-15) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1989. – № 45. – Ст. 631.
6. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України: Закон України від 22 лютого 2006 р. : за станом на 16 травня 2013 р. N 245-VII (245-18) // Офіційний вісник України. – 2006. – № 12. – Ст. 791.
7. Положення про організацію виховної роботи з особовим складом органів і підрозділів внутрішніх справ України: наказ МВС України від 25 листопада 2003 р. № 1458.
8. Методичні рекомендації з організації та проведення індивідуальної виховної роботи з особовим складом органів і підрозділів внутрішніх справ України // Організація роботи з персоналом в органах внутрішніх справ України: Метод. посібник. – К.: РВВ МВС України, 2002. – 348 с.
9. Про затвердження Положення про порядок формування кадрового резерву на керівні посади в Міністерстві внутрішніх справ України, його територіальних органах та підрозділах : Наказ МВС України 17 вересня 2012 р. № 808.
10. Про Президентський кадровий резерв «Нова еліта нації» : Указ Президента України 5 квітня 2012 року № 246/2012 // Офіційний вісник Президента України. – 2012. – № 13. – Ст. 328.

УДК 342.41

ВПЛИВ КОНЦЕПЦІЇ ВЕРХОВЕНСТВА КОНСТИТУЦІЇ НА ТЕОРІЮ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В ДЕРЖАВІ

Подорожна Т.С.,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри економічної теорії і права
Подільський державний аграрно-технічний університет

Стаття присвячена авторському баченню впливу принципу верховенства Конституції на теорію конституціоналізму, що забезпечує єдність правового регулювання, стабільність економічного розвитку України, а також забезпечує необхідний правопорядок в державі

Ключові слова: Конституція України, верховенство Конституції, конституціоналізм, правова система, правовий порядок, правове регулювання, законодавство України.

Подорожная Т.С. / ВЛИЯНИЕ КОНЦЕПЦИИ ВЕРХОВЕНСТВА КОНСТИТУЦИИ НА ТЕОРИЮ КОНСТИТУЦИОНАЛИЗМА КАК НЕОБХОДИМОЕ УСЛОВИЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВОПОРЯДКА В ГОСУДАРСТВЕ / Подольский государственный аграрно-технический университет, Украина

Статья посвящена авторскому видению влияния принципа верховенства Конституции на теорию конституционализма, обеспечивает единство правового регулирования, стабильность экономического развития Украины, а также обеспечивает необходимый правопорядок в государстве

Ключевые слова: Конституция Украины, верховенство Конституции, конституционализм, правовая система, правовой порядок, правовое регулирование, законодательство Украины.

Podorozhnaya T.S. / INFLUENCE OF THE CONCEPT OF THE RULE OF THE CONSTITUTION ON THE THEORY OF CONSTITUTIONALISM AS A PREREQUISITE FOR THE RULE OF LAW IN THE STATE / State Agrarian and Engineering University in Podilya, Ukraine

The article is devoted to the author's vision of the impact of the rule on constitutional theory constitutionalism, which provides the legal regulation of unity, stability, economic development of Ukraine as well as providing the necessary law and order in the state. It is noted that in today's concept of the rule of law the Constitution of significant effect on the theory of constitutionalism and becomes a prerequisite for traffic state to the rule of law in all spheres of society, and therefore enforcement. For modern constitutionalism is characterized by a fundamental principle – the supremacy of the Constitution in the legal system. Formation of Ukrainian constitutionalism as a legal phenomenon is impossible without the proper support and implement the rule of the Constitution.

The essence of the rule is found in the fact that the Constitution enshrines primarily normative model and legal structure important social relations, thereby determines the systemic, structural, functional and other relationships between the various public institutions (the elements of the legal system by which ensured the rule of law. On the other hand, through the implementation of the content of constitutional norms and principles of the legislation is its harmonization ensured the stability and effectiveness of its development.

It is noted that the principle of supremacy of the Constitution is intended to show the place of the Basic Law in the legal system of the country, in the hierarchy of legal acts as its main ingredients. It is aimed at forming and active attitude of citizens to implement and defend the constitutional rights and freedoms. Active attitude towards the Constitution and the rights enshrined in it contribute to the development of constitutional patriotism in the country. That is why our country was and is to guarantee the stability of constitutional development.

Stated that the impact of the concept of supremacy of the Constitution on the theory of constitutionalism – is quite complex, objective, multidimensional and dynamic process of compliance with the Constitution not only text, but also the meaning of the rules, principles and institutions of law enforcement interpretation. These postulates actually provide unity regulation, stability, economic development of Ukraine, legal system, thus ensuring the necessary legal order in the country.

Key words: Constitution of Ukraine, the supremacy of the Constitution, constitutionalism, the legal system, legal order, legal regulation, the legislation of Ukraine.

В сучасних умовах побудови правової держави концепція верховенства Конституції істотно впливає на теорію конституціоналізму та стає необхідною умовою руху держави до панування права в усіх сферах життя суспільства, а відтак забезпечення правопорядку. Для сучасного конституціоналізму характерний основоположний принцип – верховенство Конституції у правовій системі держави. Формування українського конституціоналізму як правового явища неможливе без належного забезпечення і втілення в життя принципу верховенства Конституції. Із цього приводу слушною є думка Ю. Лімбах, голови Федерального Конституційного Суду Німеччини, про те, що «концепт верховенства Конституції надає Конституції найвищої сили у правовій системі» [1, с. 8]. На шляху до реалізації цього принципу, Україні вдалося подолати поки що частково ключові труднощі та проблеми.

Метою статті є дослідження впливу концепції верховенства Конституції на теорію конституціоналізму та з цих позицій забезпечення правопорядку в державі.

Сутність верховенства виявляється в тому, що Конституція насамперед закріплює нормативну модель та юридичну конструкцію найважливіших суспільних відносин, тим самим визначає системні, структурні, функціональні та інші зв'язки між різними суспільними інститутами (елементами правової системи [2, с. 12-16]), завдяки яким забезпечується правопорядок. З іншого боку, завдяки втіленню змісту конституційних норм і принципів у законодавство відбувається його гармонізація, забезпечується стабільність та ефективність його розвитку.

Історичний підхід до верховенства Конституції важливий для виявлення елементів прогресивного розвитку конституційних норм, визначення історичних періодів, коли норми Конституції більшою чи меншою мірою слугували орієнтиром для поточного законодавства і реалізовувались на практиці. На наш погляд, верховенство Конституції полягає в тому, що: 1) Конституція відіграє активну роль у правовому регулюванні основних сфер суспільного і державного життя; 2) норми Конституції використовуються в різних судових інстанціях як норми прямої дії у процесі вирішення конкретних справ; 3) забезпечується найвища юридична сила Конституції і пріоритетне застосування в ієрархії нормативно-правових актів країни; 4) конституційні конфлікти та колізії, що виникають між різними суб'єктами права, вирішуються на підставі конституційних норм та на основі конституційного правосуддя; 5) щодо Конституції обов'язково застосовується системне тлумачення для забезпечення

комплексного впливу на правову систему загалом. Верховенство Конституції в історичному вимірі відображає процес удосконалювання механізму реалізації Конституції, зростання засобів і методів, за допомогою яких конституційні права і свободи забезпечувалися, а обов'язки виконувалися.

В умовах існування писаного Основного закону принцип верховенства права закріплюється в його тексті у формі верховенства Конституції. Хоча принцип верховенства права значно ширший і багатший за своїм правовим змістом, ніж позитивне формулювання самого верховенства Конституції, проте остання є ціннішим надбанням сучасної правової системи. Це свідчить про переведення на мову конституційних норм і позитивного права загалом абстрактних принципів права і справедливості, які стали вже загальновизнаними в суспільстві або до яких це суспільство прагне у своєму розвитку. У чинній Конституції України 1996 року принцип верховенства Конституції вперше в історії конституційного розвитку України одержав юридичне закріплення. Як справедливо зазначають російські дослідники Є. Козлова та О. Кутафін, «у визнанні верховенства Конституції закладена не властива колишнім, радянським конституціям ідея підпорядкування держави конституції, праву» [3, с. 87].

Принцип верховенства Конституції покликаний показати місце Основного закону у правовій системі країни, в ієрархії нормативно-правових актів як її основних складників. Він спрямований на формування та діяльне ставлення громадян до реалізації і відстоювання конституційних прав і свобод. Активне ставлення до Конституції та закріплені в ній права сприяють розвитку конституційного патріотизму в країні. Саме тому для нашої країни першоважливым завданням суспільної трансформації було і є гарантування стійкості конституційного розвитку [4, с. 60].

Однак верховенство Конституції характеризує не тільки її положення в ієрархії нормативно-правових актів. Виступаючи в ролі юридичної основи для розвитку всіх галузей права, чинна Конституція регулює і закріплює процес створення правових норм та актів, які забезпечують проведено політичних, культурних та соціально-економічних перетворень у суспільстві. Наскільки стабільним та еволюційним буде розвиток самої Конституції, настільки реформування державної і суспільної сфер життєдіяльності набуває завершеного характеру. Оновлення сучасного цивільного, кримінального, трудового законодавства має бути узгоджене з основними принципами і положеннями Конституції України.

Юридичний вимір верховенства Конституції може складатися з двох аспектів. По-перше, діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, громадських об'єднань, громадян та інших осіб мусить погоджуватися з конституційними принципами і нормами, що відображають «дух» і «букву» Конституції. Із цього приводу варто розрізнити Конституцію як певний текст, тобто документ, що має назву «Конституція України», і Конституцію як сукупність норм, якими встановлюється верховенство права держави (ці два значення Конституції взаємопов'язані, але не ідентичні).

Другий аспект верховенства Конституції пов'язаний з характером об'єкта конституційно-правового регулювання. Норми Конституції регулюють найбільш значущі суспільні відносини, однак не в повному обсязі. Багато конституційно-правових інститутів конкретизуються і деталізуються в поточному законодавстві або навіть у нормативно-правових актах органів місцевого самоврядування. Тому у практичному сенсі для забезпечення верховенства Конституції великого значення набуває чітка диференціація конституційних положень, яких потрібно дотримуватися, відповідно до «букви» та «духу» Конституції, і положень, які можуть бути конкретизовані і деталізовані у правотворчій діяльності, насамперед законодавчих органів влади. Останні у своїй діяльності мають керуватися виключно положеннями Конституції. У зв'язку з цим виникає проблема визначення меж повноважень державних органів та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб з інтерпретації конституційних норм через нормотворчу і правозастосовну діяльність. У ході такої діяльності не повинні порушуватися основи конституційного ладу, які встановлюються в розділі I Конституції України і поширюються на всю її територію.

Із цих позицій роль конституційно-правового регулювання у становленні та розвитку правової системи України важко переоцінити. Зобов'язувальний характер конституційно-правових норм завжди є складовою частиною сучасного розуміння правової системи держави. У різних правових системах сформувалися концепції, у яких провідна роль відводиться праву в регулюванні суспільних відносин. Правова система не може функціонувати без панування права (тим паче Основного закону держави), адже Конституція – найвищий тип права, а конституційне регулювання – найбільш значуще для правової системи. Це пов'язано з тим, що наявність самої Конституції багато в чому зумовлює реальне існування конституціоналізму в державі. Необхідність дієвості Конституції визначає такий принцип конституціоналізму, як верховенство або панування права, при якому Конституції відводиться роль Основного закону в державі, а інша правотворча діяльність має мати конституційну основу та конституційні межі.

Отже, значення Конституції України як ядра національного законодавства, акта, який володіє вищою юридичною силою, зумовлює вимогу до конституційності нормативно-правових актів, під якою треба розуміти стан відповідності нормативно-правових актів «букві» і «духу» конституційних норм. Тобто конституційність можна розглядати як певний суспільно-політичний режим, за якого ефективно функціонує держава та всі її інститути. Забезпечення конституційності норм права, однозначного їх застосування всіма правозастосувачами, досягнення стійкості і стабільності правового регулювання в усіх сферах життя суспільства – це і є основна мета розвитку правової системи, що відіграє принципову роль та має бути обов'язково досягнута в Україні.

У ч. 2 ст. 8 Конституції України закріплюється, що вона має вищу юридичну силу і пряму дію та застосовується на всій території України. Якість вищої юридичної сили Конституції виражає її місце в ієрархії нормативно-правових актів, що діють в Україні. Окрім того, вона визначає пріоритет дії та застосування конституційних норм. Цю

якість можна розглядати у двох аспектах: у формальному і матеріальному. Формальний аспект вищої юридичної сили означає, що передбачені Конституцією нормативно-правові акти повинні прийматися з дотриманням конституційної процедури. Якщо зафіксованої конституційними нормами процедури не дотримано, Конституційний Суд України може визнати правовий акт таким, що не відповідає Конституції. Матеріальний аспект вищої юридичної сили припускає, що нормативно-правові акти в межах, передбачених Конституцією, повинні відповідати їй за змістом. Змістовна відповідність виражається в несуперечності законів та інших нормативно-правових актів конституційним положенням.

Отже, Конституція слугує основою всієї правової системи України, закріплює основні принципи всього права, порядок встановлення правових норм, до якої б галузі права вони не належали, і має своєрідний установчий характер. У світлі сказаного найважливішою теоретичною та практичною проблемою є дослідження питання про місце Конституції у правовій системі держави. Ця проблема недостатньо повно досліджена в межах загальної теорії права, де в системі нормативних актів майже не розкрито «правостворювального» значення Конституції, а також у галузевих юридичних науках. Як правило, не дається ґрунтовної характеристики механізму співвідношення конституційних норм з галузями законодавства. Розробка проблеми співвідношення Конституції і законодавства загалом має велике значення. Бурхливий розвиток та оновлення законодавства в Україні вимагають виявлення тих механізмів його співвідношення з Конституцією, з одного боку, і тих «конституційних форм» – з іншого, які забезпечують грамотний розвиток конституційних та інших нормативно-правових актів.

Як слушно зауважує Н. Пархоменко, конституціоналізація законодавства – динамічне явище, тому під час його дослідження важливо враховувати не лише його мету і завдання, але й його втілення на практиці [5, с. 14]. Будь-яка галузь права, законодавства розвивається під впливом і відповідно до Конституції. Водночас низка законів впливає зі змісту тих чи інших конституційних положень. В одних випадках Конституція немовби скеровує до вже чинних актів законодавства. В інших – Конституція відсилає до законів, які повинні бути прийняті, оскільки це впливає зі змісту відповідної конституційної норми. Конституція передбачає формулу, яка означала б відповідність усіх інших нормативних актів і дій органів держави «духу» і «змісту» конституційних положень та їх послідовної реалізації. У цьому зв'язку заслуговує на увагу проблема механізму «трансформації» конституційних положень у нормах поточного законодавства і проблема відтворення в ролі базових тих чи інших конституційних принципів, інститутів і норм. Для дослідження цього механізму, на наш погляд, необхідно зупинитися на структурних зв'язках ієрархічної структури нормативно-правових актів. Як правильно зауважив В. Сиріх: «Основним структурним зв'язком ієрархічної структури юридичних нормативних актів виступає ієрархічний зв'язок» [6, с. 12]. На думку І. Сабо, цей зв'язок виражається в тому, що «нормативно-правові акти відповідного виду, які мають вищу юридичну силу, є вихідною базою, основою для актів з меншою юридичною силою» [7, с. 33-46]. Нижчі юридичні нормативні акти займають підпорядковане положення стосовно вищих, не можуть їм протистояти, змінювати їх, позбавляти правової сили тощо. Процес взаємозв'язку нормативно-правових актів, розглянутий з погляду взаємодії норм права різних видів юридичних нормативних актів, може відбуватися в одній із двох форм: 1) шляхом впливу правових норм одного виду актів на зміст норм права іншого виду; 2) шляхом відтворення і розвитку в них змісту конкретних норм права. У першому випадку взаємодії нормативно-правових актів можна говорити про вплив ідейно-юридичного

змісту, принципів, цілей і завдань правового регулювання, сформованих в одному виді актів на ідейно-юридичний зміст, принципи, цілі та завдання правового регулювання, які закріплені в іншому виді нормативно-правових актів. Наприклад, вплив конституційного інституту права власності, основний «ідейний заряд» якого формують принципи недоторканності, гарантування та стимулювання приватної власності на цивільно-правовий інститут права власності (на думку С. Полєніної, «відтворення і розвиток положень одних нормативно-правових актів в інших становить один з універсальних способів, прийомів побудови, розвитку і вдосконалення законодавства» [8, с. 16]). У разі, коли таке опосередкування має місце в актах нижчої юридичної сили в нормативно-правових актах з вищою юридичною силою відбувається узагальнення норм права, якщо ж цей процес протікає у зворотному напрямку, тобто зверху вниз, то відбувається конкретизація, деталізація і розвиток норм права, сформульованих у вищому

нормативно-правовому актів, у нормах права з меншою юридичною силою. Саме тому, вважаємо, що усі нормативно-правові акти перебувають у полі тяжіння змісту, принципів, цілей і завдань правового регулювання, закріплених у Конституції, і не можуть протистояти в цьому сенсі Основному закону, а лише розвивати, конкретизувати і деталізувати його.

Отже, відповідно до сказаного, можна зробити висновки про те, що вплив концепції верховенства Конституції на теорії конституціоналізму – це досить складний, об'єктивний, багатовимірний та динамічний процес приведення у відповідність із Конституцією не тільки тексту, а й сенсу норм, принципів, інститутів права, правозастосовного тлумачення. Саме ці постулати, власне і забезпечують єдність правового регулювання, стабільність економічного розвитку України, конституціоналізацію правової системи, а відтак забезпечення необхідного правопорядку в державі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Limbach J. The Concept of the Supremacy of the Constitution / Jutta Limbach // *The Modern Law Review*. – 2001. – Vol. 64. – № 1. – P. 8. – P. 1–10.
2. Огаренко Т. Структура і функції правової системи / Т. Огаренко // *Підприємництво, господарство і право*. – 2013. – № 5. – С. 12–16.
3. Козлова Е. И., Кутафин О. Е. Конституционное право России : учебник / Е. И. Козлова, О. Е. Кутафин. – 3-е изд. – М., 2002. – 380 с.
4. Добродумов П. О. Питання конституціоналізації суспільних відносин / П. О. Добродумов // *Право та сучасне суспільство : реалії співвідношення* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 30 березня 2012 р.) : у 4 ч. – Запоріжжя : Істина, 2012. – Ч. 1. – С. 60–62.
5. Теорія і практика конституціоналізації національних систем права та законодавства: український досвід : аналітична доповідь / відпоов. ред. Н. М. Пархоменко. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. – 128 с.
6. Сырых В. М. Структура генезис, система как элементы исторических и логических методов познания права : автореф. ... канд. юрид. наук / В. М. Сырых. – М., 1970. – 246 с.
7. Сабо И. Социалистическое право / И. Сабо. – М. : Прогресс, 1964. – 216 с.
8. Полєніна С. В. Конституционные основы системы советского законодательства / С. В. Полєніна // *Сов. государство и право*. – 1978. – № 5. – С. 16-21.